

De vorming van het ‘zwakke’ preteritum in de zuidelijke Nederlandse dialecten: een tentatieve benadering van twee aspecten

Johan Taeldeman, lid van de KANTL

Samenvatting

In dit artikel worden twee aspecten behandeld van de preteritummorfologie in het zuidwestelijke gedeelte van het Nederlandse taalgebied: (a) de variatie in het ‘zwakke’ preteritumsuffix, en (b) de overgang van ‘sterke’ naar ‘zwakke’ preteritumvormen. Wat het eerste betreft, valt op dat tweesyllabige preteritumsuffixen tot dit ZW gebied beperkt zijn. In hetzelfde gebied is de eind-schwa bewaard, zodat een verband tussen beide fenomenen aannemelijk lijkt. Algemeen is voor (b) de hypothese dat elke vervoegde presensvorm ook een basisvorm kan zijn voor de zwakke verleden-tijdsvormen.

Bijzondere aandacht gaat naar het enige bisyllabische preteritumsuffix dat tot op vandaag ‘actief’ gebleven is: het hoofdzakelijk Oost-Vlaamse ‘zwakke’ preteritumvorm die eindigt op $-t\gamma\partial/-d\gamma\partial$ (e.g. hij maakt $t\gamma\partial$ ‘hij maakte’). Dit proces is niet verzwakt in de jongste 150 jaar, en bovendien is het in deze streek dat ‘sterke’ preteritumvormen (met klinkerverandering) het meest succesvol vervangen worden door ‘zwakke’. Naar alle waarschijnlijkheid draagt de doorzichtigheid van het $-t\gamma\partial/-d\gamma\partial$ -suffix bij tot overleving in ruimtelijke zin en expansie in structurele zin: meer overgang van ‘sterke’ naar ‘zwakke’ preteritumvormen.

Abstract

This article focuses on two aspects of the morphology of the simple past in the southwestern quarter of the Dutch language area: (a) the variation in the ‘weak’ preterite suffix and (b) the transition from ‘strong’ to ‘weak’ preterite forms. With respect to (a) we found out that only this part of the Dutch language area exhibits bisyllabic preterite suffixes. Since this is also the area where final schwa was preserved, it is suggested that there is a causal link between both phenomena. My overall claim concerning (b) is that every finite form of the present tense (e.g. mak ∂ , mak(∂)t, mak ∂ n) could/can be the basis for the formation of the weak simple past forms.

Correspondentie

Johan Taeldeman
KANTL
Koningstraat 18
9000 Gent

Email

johan.taeldeman@
telenet.be

Special attention is paid to the only bisyllabic preterite suffix that remained ‘active’ even until today: the mainly East Flemish ‘weak’ past tense forms ending in *-təγə/-dəγə* (e.g. *hij maaktəγə* = he made). In the course of the last 150 years it did not really lose ground and, in addition, it is exactly in the *-təγə/-dəγə*-area that ‘strong’ preterite forms (with vowel mutation) are being replaced by ‘weak’ ones most successfully. It seems likely that the transparency of the suffix *-təγə/-dəγə* contributes to its survival (in the spatial sense) and its expansion (in the structural sense: more transitions from ‘strong’ to ‘weak’ preterite forms).

1. INLEIDING

In het recente verleden heeft mijn vriend Georges De Schutter heel veel tijd en vernuft geïnvesteerd in de werkwoordmorfologie van de zuidelijke Nederlandse dialecten (cf. De Schutter, 2008a; 2008b & 2010). Nu wil ik hem in dit huldnummer uiteraard niet voor de voeten gaan lopen, integendeel, ik bied hem deze voorlopige onderzoeksresultaten en -hypotheses graag ter overweging aan voor zijn ultiem compendium over werkwoordmorfologie, waar wij gretig naar uitkijken. Mijn basisintentie was iets te ‘doen’ over dialectmorfologie en, indien mogelijk, (onder andere) op basis van het materiaal-Willems (ca. 1885).¹ De Schutter is immers ook de architect van het KANTL-project dat leidde tot de digitalisering en online publicatie van dit uiterst kostbare materiaal <<http://ctb.kantl.be/corpora/CPWNL/>>.

Twee factoren brachten me uiteindelijk tot het in de titel aangekondigde onderwerp: (1) het feit dat de morfologie van nominale en adnominale woorden in het verleden al vaker bestudeerd was, o.a. op basis van het materiaal-Willems (zie Taeldeman, 1980a; 1980b & 1982) en (2) bedenkingen bij de visie van Roos (2009) op de historische ontwikkeling van varianten van het zwakke-preteritumsuffix in de Nederlandse dialecten, meer bepaald in die van het zuidwestelijke kwart van ons taalgebied.

Uiteindelijk viel mijn keuze op twee aspecten van de preteritummorfologie, die niet intrinsiek met elkaar verbonden zijn maar toch in een bepaald opzicht

---

¹ Zie themanummer 2 van *Taal en Tongval*, 1989, voor meer details over die materiaalverzameling.

lieerbaar zijn: (a) de variatie in het preteritumsuffix, synchroon en diachroon en (b) de overgang van ‘sterke’ naar ‘zwakke’ preteritumvorming. Geografisch bestrijkt ons onderzoek het zuidwestelijke kwart van het Nederlandse taalgebied. Voor aspect (a) heb ik me vooral gebaseerd op gegevens van de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (1925-1982) (verderop afgekort als RND); voor (b) heb ik veel interessante gegevens kunnen halen uit het onvolprezen materiaal-Willems (ca. 1885).

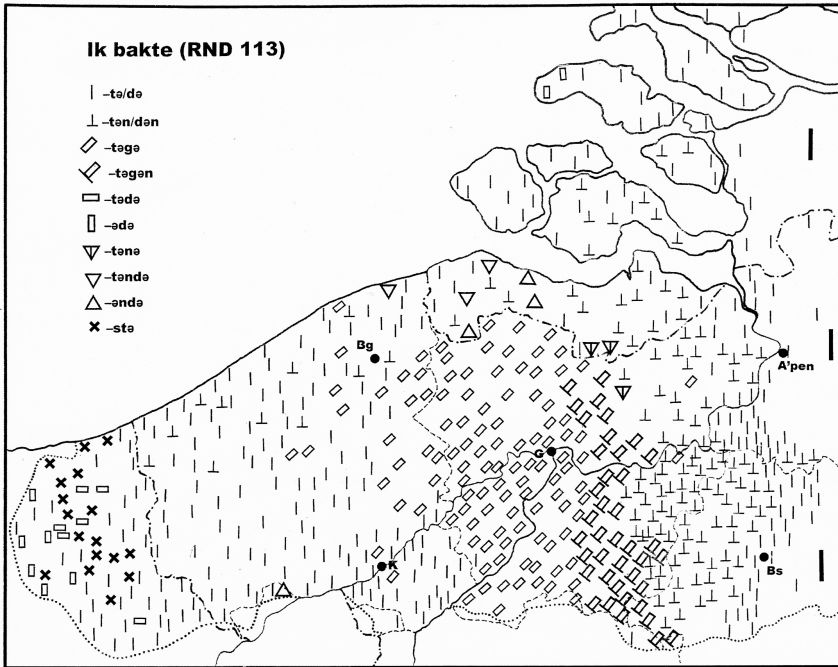
2. SUFFIXVARIATIE IN HET ZWAKKE PRETERITUM IN DE ZUID(WEST)ELIJKE DIALECTEN

2.1. SYNCHROON

Het dichtste net met gegevens over de preteritumsuffixvariatie in de twintigste eeuw vinden we in de RND. Wie onder nummer 113 het paradigma van *bakken* en meer specifiek de preteritumvorm 1ste persoon enkelvoud (*ik bakte*) gaat bekijken in de zuidelijker Nederlandse dialecten, wordt in eerste instantie geconfronteerd met een opvallend verschil tussen de (zuid)oostelijkere dialecten (Brabant en Limburg) en die van het zuidwesten (het oude Graafschap Vlaanderen en Zeeland).

In het eerste gebied komen uitsluitend monosyllabische suffixvormen van het type coronale stop + sjwa (+ eventueel finale *-n*) voor. In wat we bij benadering Brabant mogen noemen, alterneren de allomorfen *-tə(n)* en *-də(n)* naargelang het laatste segment van de werkwoordstam resp. stemloos of stemhebbend is (b.v. *maak-tə*, *klop-tə* vs. *lee[v]-də*, *voer-də*), terwijl in Limburg plus een Zuid-Oost-Brabants overgangsgebiedje de vorm op *-də* (inclusief regressieve assimilatie) gegeneraliseerd werd, vandaar *klob-də*, *maa[g]-də*, *lee[v]-də*, enz. Zie Goossens-Verheyden 1970 (kaart 1) en Roos 2009 (figuur 2.2.) voor een kaartbeeld; laatstgenoemde publicatie bevat ook een interessante maar niet onbetwiste poging tot verklaring van de ‘apartheid’ van Limburg en het aangrenzende Rijnland.

In het zuidwestelijke (Vlaamse + Zeeuwse) kwartier duiken naast monosyllabische *-tə(n)/-də(n)* niet minder dan zes bisyllabische suffixvormen op (zie kaart 1), die we hieronder kort de revue laten passeren.

Kaart 1

(i) $-t\partial\gamma\partial(n)$ (en de variant $-d\partial\gamma\partial(n)$): dit is nu veruit het frequentste bisyllabische suffix. We treffen het aan in een noordwest/zuidoost-gericht gebied, dat begint aan de Belgische oostkust en tot het uiterste zuidwesten van Vlaams-Brabant reikt. Aan de oostkant is het behoorlijk scherp afgebakend tegenover oostelijker $-t\partial(n)$, maar in de noordelijke helft van West-Vlaanderen alterneert het met $-t\partial(n)$, zelfs binnen één plaats. Daarbij klinkt $-t\partial\gamma\partial(n)$ wel wat archaïscher maar niet in die mate dat het als ‘onbeschaafd’ of ‘achterlijk’ ervaren wordt. Toch mogen we stellen dat $-t\partial\gamma\partial(n)$ in noord(west)elijk West-Vlaanderen een zekere regressie gekend heeft in de laatste 100 à 150 jaar. Zie in dat verband ook Devos-Vandekerckhove (2005, p. 71), die terecht ook op een $-t\partial\gamma\partial$ -conserverende factor wijzen: als het volgende woord met een vocaal begint, blijft $-\gamma$ - beter bewaard. Daarbij fungeert ze niet alleen als een louter verbindingssegment tussen twee botsende klinkers maar m.i. ook als desambiguerend element, vgl.:

(1) <i>Hij paktə ons mee</i>	→	<i>hij pakt'ons mee</i>
(2) <i>Hij paktə ons mee</i>	→	<i>hij pakteg'ons mee</i>

In (1) wordt het zinnetje homofoon met het presensequivalent, in (2) is dat niet het geval. In het Oost-Vlaamse ‘kerngebied’ is $-t\partial\gamma\partial$ (samen met de variant

-dʌɣə) het enig mogelijke preteritumsuffix (zie in dat verband ook het materiaal-Willems verderop in sectie 3.).

(ii) *-tadə* (en de variant *-dadə*): Deze suffixvorm is in het RND-materiaal beperkt tot een zestal plaatsen in Frans-Vlaanderen, maar een aantal oudere bronnen herinneren eraan dat hij zelfs tot in de tweede helft van de negentiende eeuw nog vrij courant voorkwam in West-Vlaanderen (zie verder sectie 2.3.).

(iii) *-ədə*: In het RND-materiaal komt deze bisyllabische suffixvorm maar in acht plaatsen voor: zes in de westelijke periferie van Frans-Vlaanderen en twee op het Zeeuwse Schouwen (het westen van Schouwen-Duiveland). Alleen al de geografie van *-ədə* wijst in de richting van een heel sterke regressie van deze oude, o.a. Middelnederlandse suffixvorm.

(iv) *-andə*: Deze suffixvorm is slechts in drie West-Zeeuws-Vlaamse plaatsen geattesteerd maar bouwsels van dit type kwamen volgens Van Loey (1976, p. 65) sporadisch al in het zuidwestelijke Middelnederlands voor (b.v. *si druckende* = zij drukte).

(v) *-təndə*: Ook hiervan bevat het RND-materiaal maar drie attestaties: twee in West-Zeeuws-Vlaanderen (Breskens en Oostburg) en één in het West-Vlaamse Heist.

(vi) *-tənə*: Deze suffixvorm, die m.i. secundair is ten opzichte van de vorige, is net als de vorige twee slechts drie keer geattesteerd: in twee zuidelijke Zeeuws-Vlaamse plaatsen (Westdorpe en Zuiddorpe) en in het nabije dorp Zaffelare Zaffelare aan de westrand van het Waasland..

Naast deze zes bisyllabische suffixvormen zien we in het zuidwesten nog een heel bijzonder monosyllabisch suffix opduiken: *-stə* in Frans-Vlaanderen (b.v. *hij bakstə* = bakte, *hij weunstə* = woonde).²

2.2. DIACHROON (DE HISTORISCHE ONTWIKKELING)

2.2.1 Algemeen

Voor de behandeling van deze materie ben ik uitgegaan van twee basisideeën:

- a) Abstract: Het presens is basaler dan het preteritum, bijgevolg kunnen de vormen van het presens als katalysator fungeren voor de herstructurering (vooral door metanalyse) van de preteritumvormen. Die idee

---

² Zie Ryckeboer (1973) voor meer details over dit en andere Frans-Vlaamse preteritumsuffixen.

vinden we ook bij Roos (2009, p. 224), die op zijn beurt verwijst naar Kuryłowicz & Winters (1993), Hock (1986) en Manczak (1958 & 1978).

- b) Concreet: Er bestaat een causale relatie tussen het behoud van eind-sjwa in de 1ste persoon enkelvoud presens en het voorkomen van allerlei bisyllabische preteritumsuffixen in de zuidwestelijke dialecten.

Steun voor deze laatste hypothese wordt alvast geboden door de ruimtelijke distributie van beide verschijnselen, al zal de aandachtige lezer erop wijzen dat onze basisvoorwaarde voor bisyllabische OVT-suffixen, nl. het niet-apocoperen van presens eind-*a*, ook in een groot aantal noordoostelijke (Nedersaksische) dialecten vervuld is (zie o.a. Weijnen, 1991, p. 108-109 en kaart 45), zonder dat er – althans in de Nedersaksische dialecten van Nederland – bisyllabische preteritumsuffixen voorkomen. Bekijken we echter de Nedersaksische dialecten over de rijksgrens, dan worden we vooral in Westfalen en het zuiden van Nedersachsen volop met het bisyllabische suffix *-ada* geconfronteerd (zie o.a. Roos, 2009). De situatie aan de Nederlandse kant van de rijksgrens dwingt echter tot een mildere versie van basisidee (b): *sjwa-behoud faciliteerde het ontstaan van bisyllabische preteritumsuffixen*, maar het eerste hoefde niet persé tot het tweede te leiden.

In het licht van die overwegingen bekijken we nu kort een aantal aspecten van de *Middelnederlandse werkwoordmorfologie*, meer bepaald die van regelmatige werkwoorden.

(a) Presens indicatief

Hieronder geven we het paradigma van *maken*:

ic	māk- <i>a</i>
ghi	māk-(<i>a</i>) <i>t</i> (du māk-(<i>a</i>) <i>s</i>)
hi/si	māk-(<i>a</i>) <i>t</i>
wi	māk-(<i>a</i>) <i>n</i>
ghi	māk-(<i>a</i>) <i>t</i>
si	māk-(<i>a</i>) <i>n</i>

Fig. 1: Paradigma van *maken*

Er waren dus drie suffixvormen: sjwa (1ste persoon enkelvoud), optionele sjwa + *t* (2de en 3de pers. enkv. + 2de pers. mv.) en *-an* (1ste + 3de pers. mv.). Te onthouden hieruit is het feit dat in het (zuidwestelijk) gebied zonder sjwa-apocope elke ‘uitgang’ met sjwa kon beginnen (wat niet het geval was in het grote

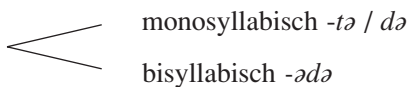
gebied met vroege sjwa-apocope). Die situatie in het zuidwesten faciliteerde volgende metanalyse:

ic	mākə	+ ø
ghi	mākə	+ t
hi/si	mākə	+ t
wi	mākə	+ n
ghi	mākə	+ t
si	mākə	+ n

Fig. 2: Metanalyse in paradigma van *maken*

(b) Preteritum

Hier moeten we een onderscheid maken tussen twee suffixtypes:

waarvan de distributie al in een veel vroegere, West-Germaanse taalfase bepaald was volgens het gewicht van de stamsyllabe: het monosyllabische suffix na een Wgm. ‘zware’ syllabe (met een lange vocaal of een consonant-cluster aan het einde, cf. de Wet van Sievers), het bisyllabische na een Wgm. ‘lichte’ syllabe (met een korte vocaal + één consonant):

Wgm.	Mnl.
* <i>hōrda</i>	<i>hoordə</i>
* <i>þanχta</i> →	<i>dachtə / dochtə</i>
Maar:	
* <i>mākoda</i> ;	<i>mākədə</i>

Fig. 3: Van Wgm. naar Mnl.

Doordat de historische conditionering van deze tweedeling steeds ondoorzichtiger was geworden, ging ze in de latere middeleeuwen wegslijten in die zin dat *-ədə* steeds meer aansloot bij monosyllabisch *-tə/də*, het eerst en het sterkst in dialecten waar ook eind-sjwa geapocopeerd werd (zie Roos, 2009, sectie 4.2. voor meer details):

- (3) *ik mākə* → *ik māk*
ik mākədə → *ik mākətə*

Laten we nu, met kennis van dit alles, terugkeren naar de zuidwestelijke dialecten, waar eind-sjwa van 1ste persoon enkelvoud presens bewaard bleef. Dat moet een consoliderend effect gehad hebben op de suffixvorm $-ədə$ via metanalyse van het type $mākə + də \rightarrow māk + ədə$. Een volgende mogelijke stap heeft er dan in bestaan dat het suffix $-ədə$ zich kon doorzetten naar de andere persoonsvormen van het OVT-paradigma, dus ook aangehecht kon worden bij *elke* presensvorm (cf. onze eerste basisidee: alle presensvormen kunnen de basis vormen voor de preteritumvormen).³

Die ontwikkelingsgang maakte in de *zuidwestelijke* dialecten de volgende preteritumvormen mogelijk:

presens	preteritum	
	$-tə/də$	veralgemeende $-ədə$
(ik) $mākə^4$	$mākə + də$	$mākə + ədə$
(gij, hij) $mākt$	$mākt + tə$	$mākt + ədə$
(wij, zij) $mākən$	$mākən + den$	$mākən + əden$

Fig. 4: Situatie in zuidwestelijke dialecten

Als we op de aldus gegeneerde preteritumvormen de bekende degemineringsregel toepassen samen met het filter dat vormen met sjwa in drie opeenvolgende syllaben uitsluit (eufonie), krijgen we deze resultaten: $mākədə$, $māktə$, $māktədə$, $mākəndə$.⁵ Het is m.i. geen toeval dat die vier bouwsels deel uitmaken van het zuidwestelijke arsenaal van preteritumvormen (zie sectie 2.1.). Evenveel zuidwestelijke vormen zijn echter nog niet ‘verklaard’: $māktəʒə$, $māktəndə + māktənə$ en $mākstə$. Daar gaan we straks dieper op in. Allereerst wil ik echter nog even terugkomen op de genese van de vorm $māktədə$, in onze visie ontstaan uit $mākt+ədə$, maar later gereanalyseerd als $māk+tədə$. Voor die vorm hebben Goossens – Verheyden (1970) een andere verklaring met een ad hoc-karakter gesuggereerd, nl. reduplicatie van $-tə \rightarrow tədə$, aan-

³ Deze veralgemening van $-ədə$ was in die optiek onmogelijk in gebieden met (vroeg) sjwa-apocope.

⁴ In een vrij groot zuidwestelijk gebied (nl. Frans-Vlaanderen, West-Vlaanderen behalve het zuidoostelijke kwart en West-Zeeuws-Vlaanderen, zie de kaart in De Schutter 2008b) eindigt ook de 1ste persoon enkelvoud presens nu op $-ən$ (b.v. ik $mākən$). M.i. hebben we hier te maken met een postmiddeleeuwse paradigmavereenvoudiging (nl. nog slechts twee vormen: $mākən$ en $mākt$).

⁵ Aangezien $mākəndə$ precies voorkomt in een deel van het gebied waar nu in de 1ste pers. enkv. presens de jongere vorm ik $mākən$ de dienst uitmaakt (zie noot 4), nl. in West-Zeeuws-Vlaanderen, kan ook die jongere presensvorm aan de basis hebben gelegen van $mākən+də \rightarrow māk+əndə$ (metanalyse).

vankelijk ter vermijding van homofonie in presens en preteritum van werkwoorden waarvan de stam op een *-t* of *-d* eindigt: vgl. (4):

- (4) presens   *ik zētə*
      preteritum   *ik zēt+tə → zētə* (degeminering)

Nu zijn zgn. stapelsuffixen niet zo ongewoon in de talen van de wereld (zie o.a. Van Loon, 2005, sectie 3.2.1.3. over ‘cumulative suffixes’), maar als die hun oorsprong (zouden) moeten vinden in pure reduplicatie, wordt die hypothese al heel wat minder evident.⁶ Een bijkomend bezwaar is dat de groep van ‘zwakke’ werkwoorden met een stam op *-t* of *-d* (b.v. *zetten, groeten, zweten, antwoorden, aanvaarden*) toch wel een vrij beperkte basis vormt voor de genese van een veralgemeend *-tədə*-preteritumsuffix. In vergelijking daarmee biedt onze hypothese een meer geïntegreerde verklaring, nl. *maakt* (pres.)+*ədə → maak+tədə* door metanalyse.

Zoals hierboven al gezegd werd, wachten echter nog vier andere zuidwestelijke preteritumsuffixen of *-vormen* op een verklaring:

- (i)   *maaktə̃ə* (vooral Oost-Vlaams, zie Fig. 1)
- (ii)   *maaktəndə* en *maaktənə* (West-Zeeuws-Vlaams)
- (iii) *maakstə* (Frans-Vlaams)

2.2.2 *Vormen op -tə̃ə (alternerend met -də̃ə)*

Bijna vanzelfsprekend zijn we geneigd dit suffix te koppelen aan *-tədə*. Goossens & Verheyden (1970, p. 137-138) doen dat ook – en m.i. terecht in de volgorde *-tədə → -tə̃ə/də̃ə*.⁷ Voor een verklaring voor de overgang *-d- → -γ-* beroepen zij zich op de zgn. ‘regressietheorie’ van Leys (1963). Die komt op het volgende neer: in zuidwestelijke dialecten stonden zowel intervocalische *-d-* als *-γ-* aan allerlei reducties (tot zelfs deletie) bloot. Bij (een poging tot) herinvoering van een consonant kon het dan ook gebeuren dat een etymologische *-d-* ten onrechte hersteld/vervangen werd door *-γ-*.⁸ Leys (1963) geeft hiervan overtuigende tripletachtige voorbeelden:

⁶ Schijnbaar vindt die hypothese enige steun in Duitse vormen als *arbeitete*, maar m.i. is die te analyseren als *arbeits+te*.

⁷ Goossens & Verheyden (1970, p. 137) verwijzen in dat verband naar Van Loey (1976, p. 60) voor een Oost-Vlaamse vorm op *-(t)ege* uit 1437.

⁸ In het licht van deze visie is het interessant te constateren dat de overgang *-tədə → -tə̃ə* zich het courantst voorgedaan heeft in een Oost-Vlaams gebied waar intervocalische *-γ-* (na gekleurde vocaal weliswaar) altijd wegvalt (zie o.a. Taeldeman, 2000).

(5) *radestraat, rastraat, ragestraat*

bol(le)trade, bol(le)tra, bol(le)trage (= bolterrein)

eenode, eeno, eenoge (= woest land)

Van de overgang *-d- → -γ-* kan ook enig dissimilatorisch effect uitgegaan zijn maar dat kunnen we enkel met de nodige behoedzaamheid suggereren. In alle geval herinnert hij ons aan een merkwaardig parallelle *-d- → -γ-*overgang in sekwenties als *hij doe[d]ət → doe[γ]ət, hij zie[d]ət → zie[γ]ət*, enz., waarover Hol (1965) uitvoerig rapporteert en die De Gruyter (1907) nog vermeldt voor het oudere Gents (cf. Taeldeman, 2007, p. 216). Frappant is overigens ook dat *-təγə/dəγə* zich een veel groter zuidwestelijk gebied heeft weten te veroveren dan *-tədə*.

2.2.3 De vormen op *-təndə* en *tənə*

M.i. gaat ook *-təndə* terug op ouder *-tədə*. Goossens-Verheyden (1970, p. 135) zien in de *n*-insectie een remedie tegen ‘de verschrompeling van dit [d.w.z. *-tədə*] suffix’. Die hypothese wordt ondersteund door andere, door De Schutter (2008b, p. 135) aangebrachte voorbeelden van *n*-inlassing tussen de twee coronale stops in sequenties met een werkwoord als kern (b.v. *hij doed-n-t* = hij doet (h)et). De vorm *ik baktənə* lijkt op zijn beurt secundair ten opzichte van *baktəndə*. Hier zou er dan sprake zijn van fonologische reductie, in die zin dat *d* tussen (geïnserteerde) *n* en sjwa gesyncopeerd werd, net als in Vlaams *ik vinnə < ik vində, ik zənnə < ik zendə*.

2.2.4 Het zwakke-preteritumsuffix *-stə*

Ten slotte moeten wij ook aandacht besteden aan de herkomst van het zwakke-preteritumsuffix *-stə*, dat uitsluitend in Frans-Vlaanderen voorkomt maar daar (in het RND-materiaal) qua frequentie wel op de tweede plaats komt na *-tə/də* (zie Ryckeboer, 1973, p. 296). In navolging van Goossens-Verheyden (1970, p. 134-135) oppert Ryckeboer de mogelijkheid dat het hier gaat om een domeinuitbreiding van het preteritumsuffix van een aantal preterito-presentia (cf. Mnl. *onste, dorste, conste, wiste, moeste*) en van *beginnen (begonste)*. Zeker in het licht van de hoge gebruiksfrequentie van de genoemde werkwoorden lijkt me dit een zinnige hypothese. Ryckeboer (1973, p. 298) opent echter nog een tweede denkspoor door te wijzen op de ruime inzetbaarheid van het suffix *-ste* (naast/tegenover *-tə/də*), precies in Frans-Vlaanderen (cf. resultatieve deverbaties als *bakste, brouwste, broedste*, de-adjectivische nomina als *ruimste* en

schoonste en rangtelwoorden als *vierste*, *vuufste*, *zevenste*, enz.). Mogelijk hebben we hier te maken met een fonologische verzwaring van het suffix *-te/de*, die erop gericht was om het suffix meer prominentie te geven.

2.3. DE RUIMTELIJKE DYNAMIEK VAN DE ZUIDWESTELIJKE PRETERITUMSUFFIXEN IN DE PERIODE 1870-2000

Om hier een duidelijk beeld van te kunnen ophangen hebben we dialectmateriaal uit drie verschillende periodes vergeleken:

- (1) Anno 1870-1890: de transliteraties van de parabel van de verloren zoon in Winkler (1874) + het omvangrijke materiaal-Willems;
- (2) Anno 1925-1950: de RND-gegevens uit het zuidwestelijke kwart van het Nederlandse taalgebied (zie al kaart 1);
- (3) Anno 1980-1995: het (gedigitaliseerde) materiaal van het Goeman-Taeldeman-Van Reenen-project (GTRP).

Die vergelijking leverde drie algemene bevindingen op:

- (i) Er is bijna overal een zekere expansie van *-te/de*, vooral ten nadele van de bisyllabische types *-ede/-tede/-ende/-ten(d)e* en ook van het monosyllabische *-ste* (in Frans-Vlaanderen).
- (ii) Het suffix *-tege/dege* is het enige bisyllabische type dat voorlopig nog goed standhoudt. Dat blijkt uit een vergelijking van kaart 2 (op basis van het materiaal-Willems) met kaart 1 (met RND-materiaal) en ook met kaart 66b van het suffix in *ik leefde* in MAND, deel II (2008). Op die laatste kaart is de vorm *ik leefdege* niet minder dan 33 keer geattesteerd in een gebied dat nauwelijks kleiner geworden is dan op de RND-kaart. Toch is dit suffixtype aan een lichte regressie toe, vooral in West-Vlaanderen, waar het in toenemende mate gemarkeerd raakt als archaïsch. In de tweede helft van de 19de eeuw was dat vermoedelijk nog niet het geval. Dat menen we althans te mogen afleiden uit Vercoullie (1883), die op p. 36 *-tege/dege* nog in één adem noemt met het suffix *-te/de*. Ten opzichte van het negentiende-eeuwse materiaal zien we ook een lichte ruimtelijke regressie van *-tege/dege* in het westen. Illustratief in dat opzicht zijn de gegevens voor Woumen (H112): nog sporadisch *-tege* in het materiaal-Willems (ca. 1885), maar alleen nog *-te/de* in de RND.

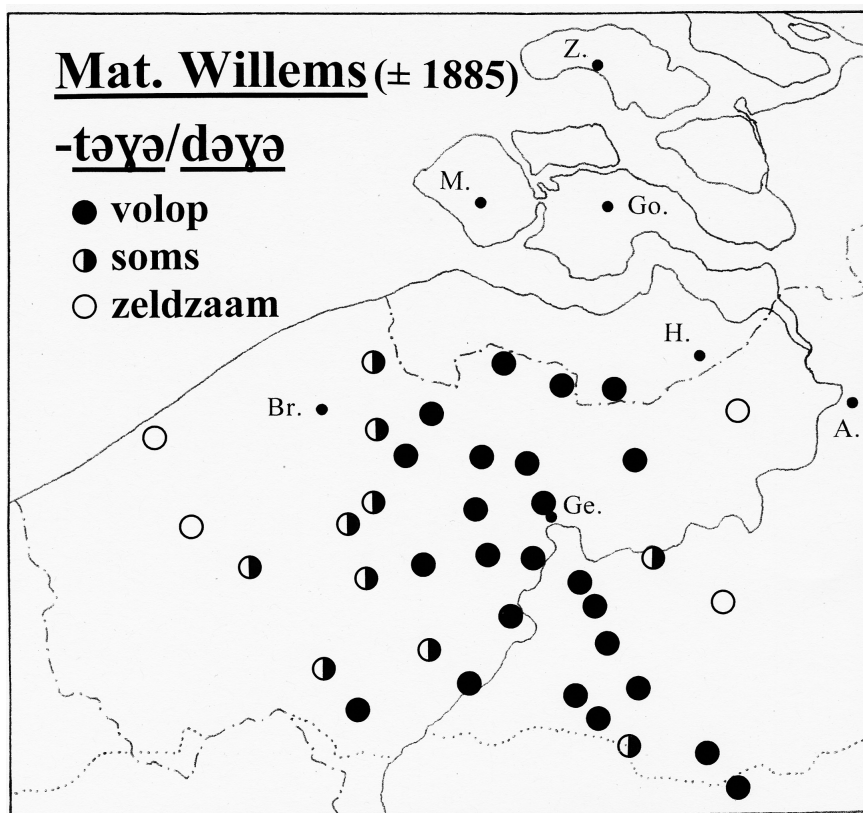
In Oost-Vlaanderen (behalve het Waasland en de noordelijke Denderstreek) staat dit suffixtype nog heel sterk. Ruimtelijk is het alleen in het (noord)oosten lichtjes regressief. Twee voorbeelden maken dat duidelijk. In het Aalsterse materiaal-Willems duiken nog een paar *-tege*-suffixen op maar in 1925 (RND) werd het niet meer opgegeven. In Sint-Niklaas vinden we nog heel geregeld *-tege/dege* attestaties in Winklers parabel van de verloren zoon (Winkler, 1874, II, p. 311-312: *verdeeldege*, *veruurdege*, *wenschtege*, *kieërdege*) en ook in het RND-materiaal van omstreeks 1932, maar in de GTRP-gegevens (ca. 1990) is het vervangen door *-ten*. Uit een recent gesprek met mijn jonge Wase collega Timothy Colleman (afkomstig uit Meerdonk / I 146) heb ik echter kunnen opmaken dat *-tege(n)/dege(n)* in het Waasland nog niet helemaal verdwenen is, maar toch onder zware druk staat van *-ten/den*.

- (iii) De overige bisyllabische types en ook *-ste* zijn sterk regressief maar komen toch – weliswaar in een (veel) beperkter areaal – nog voor in het recente GTRP-materiaal (zie b.v. kaart 66b van *ik leefde* in MAND, deel II, 2008).
- Het suffix *-ede* werd nog genoteerd in twee plaatsen in westelijk Frans-Vlaanderen en ook nog in Haamstede (I 33) op Schouwen.
  - In vergelijking met negentiende-eeuwse gegevens is *-tede/dede* wel het sterkst op z'n retour. In de GTRP-data wordt het nog voor één Frans-Vlaamse plaats opgegeven, in het RND-materiaal (eind de jaren 1930) zijn er nog attestaties in zes plaatsen, maar onze negentiende-eeuwse bronnen signaleren het ook nog in West-Vlaamse plaatsen:
    - *De Oude kindervertelsels in den Brugschen tongval* van A. Lootens (1868) bevatten vormen als *kloptede*, *leedede*, *keerdede* en *sleptede* (zie ook Goossens & Verheyden, 1970, p. 146-147).
    - In de Oostendse versie van de parabel van de verloren zoon in Winkler (1874, II, p. 363-364) komen de preteritumvormen *wil-dede*, *verkèndede*, *speeldede* voor.⁹

---

⁹ Desnerck (1972, p. 41) vond daar zelfs nog enkele relicten van in het Oostends van de 20ste eeuw. Op nog jongere sporen van *-te(n)de* werd ik geattendeerd door mijn jonge ex-medewerkster Roxane Vandenberghe uit Adinkerke (H 83) in de Belgische Westhoek. Uit navraag bij ouders en grootouders was namelijk gebleken dat dit suffix daar nog vrij courant gebruikt wordt, naast *-te(n)*. In de 1ste pers. enkv. verschijnt soms de variant *-tende* (b.v. *ik kloptende*, parallel met pres. *ik kloppen*, en pret. *ik klopten*), in de 3de pers. enkv. noteerde zij soms *-tede* (b.v. *hij kloptede*). Een en ander impliceert

- Vercoullie (1883, p. 37) vermeldt (ook) *-tede* in zijn spraakkunst van het West-Vlaams.
- Het suffix *-ende* is omstreeks 1990 (GTRP-gegevens) nog enkele keren aangetroffen op de Zeeuwse eilanden en in West-Zeeuws-Vlaanderen. Het verwante *-ten(d)e* is verschrompeld tot één enkele West-Zeeuws-Vlaamse attestatie.
In Frans-Vlaanderen is het vroeger vrij stevig verankerde suffix *-ste* (cf. Ryckeboer, 1973) anno 1990 (GTRP) nog slechts in twee plaatsen aangetroffen.

Kaart 2

dat *ik kloptende* op twee manieren ontstaan kan zijn: (a) *-ten+de*, (b) *-tede* → *tende*. De eerste mogelijkheid impliceert dat *-de* aanhechtbaar blijft, zelfs bij een al bestaande preteritumvorm; de tweede suggereert een blijvende infigeerbaarheid van *n* tussen twee suffigale coronale stops.

3. DE OVERGANG VAN STERKE NAAR ZWAKKE PRETERITUMVORMEN IN DE ZUID-WESTELIJKE EN ZUIDELIJK-CENTRALE DIALECTEN

3.1. PROBLEEMSTELLING

Vooral met betrekking tot de vorming van het preteritum onderscheidt het Nederlands en zijn dialecten – net als de andere Germaanse talen in Europa – twee groepen van werkwoorden: ‘sterke’ en ‘zwakke’. Bij de eerste groep (veruit de beperkste: in het A.N. ongeveer 200 werkwoorden) wordt het preteritum gevormd door een vocaalwisseling of ablaut; bij de tweede groep (ettelijke duizenden werkwoorden) bestaat het preteritum uit een ongewijzigde stam plus een suffix dat minstens een coronale occlusief en een sjwa bevat (cf. de vorige secties).

De sterke¹⁰ werkwoorden vormen duidelijk een *gemarkeerde* groep ten opzichte van de zwakke werkwoorden. Niet alleen is hun aantal relatief heel beperkt maar bovendien zijn er heel wat verschillende ablauttipes, waarvan de (historische) conditionering ondoorzichtig geworden is. Dat heeft (ook in de Westgermaanse zuster talen) een veranderingsproces op gang gebracht dat vooral neerkomt op de vervanging van gemarkeerde/’sterke’ preteritumvormen door ongemarkeerde/’zwakke’. Net als Van Haeringen (1940), wijst Van Loon (2005, p. 92) echter heel terecht op de ‘taaie levenskracht’ van de meeste sterke werkwoorden. Die is in hoge mate toe te schrijven aan wat Van Loon (*ibidem*) ‘paradigmatische synergie’ noemt: per ablauttipe vormen ze cohortes die in variërende mate een stabiliserend effect ontwikkelen. Die maat hangt in eerste instantie af van de *frequentie*, die tweedimensioneel verdisconteerd dient te worden: (a) het aantal ‘leden’ van zo’n cohorte/ablauttipe (= type frequency) en (b) de gebruiksfrequentie van die leden (= token frequency). Van intern-paradigmatisch belang lijkt me verder de vraag of de preteritumvocaal (a) niet alleen van die van het presens maar ook van die van het voltooid deelwoord verschilt ofwel (b) gelijk is aan die van het voltooid deelwoord: vgl. (6) a en b.

(6)	(a)	<i>breken</i>	≠	<i>brak</i>	≠	<i>gebroken</i>
		<i>slapen</i>	≠	<i>sliiep</i>	≠	<i>geslapen</i>
		<i>heffen</i>	≠	<i>hieff</i>	≠	<i>geheven</i>
	(b)	<i>nijpen</i>	≠	<i>neep</i>	=	<i>genepen</i>
		<i>gieten</i>	≠	<i>goot</i>	=	<i>gegoten</i>

¹⁰ Deze terminologie geniet hier mijn voorkeur boven de epitheta ‘onregelmatig’ en ‘regelmatig’.

Me dunkt dat in het tweede geval de sterke preteritumvorm meer overlevingskansen heeft dan in het eerste, temeer daar de participiumvorm/-vocaal een(veel) hogere gebruiksfrequentie heeft dan die van het preteritum.

Met het oog op een onderzoek naar de overgang ‘sterk’ → ‘zwak’ preteritum in de zuidwestelijke en zuidelijk-centrale dialecten leveren deze voorafgaande beschouwingen drie hypothesen op:

- (I) Hoe hoger de ‘type frequency’ van een ablaughtype, hoe groter de kans dat het sterke preteritum overleeft.
- (II) Hoe hoger de ‘token frequency’ van een sterk werkwoord, hoe groter de kans dat het sterke preteritum overleeft.
- (III) Als de vocaal van het sterke preteritum gelijk is aan die van het voltooid deelwoord, heeft hij een grotere overlevingskans.

3.2. HET ONDERZOEK ZELF

Om de bovenstaande hypothesen in het genoemde dialectgebied te toetsen hadden wij behoefte aan een uitgebreide materiaalverzameling uit een periode waarin de dialecten nog niet al te zeer genivelleerd waren onder druk en in de richting van de Nederlandse standaardtaal. De RND-gegevens waren hiervoor minder geschikt omdat er überhaupt weinig zinnen met een preteritumvorm in voorkomen. Daarom hebben wij onze toevlucht genomen tot het materiaal-Willems (ca.1885). De vragenlijst bevat honderden werkwoorden waarvan (ook) het preteritum opgevraagd werd, ze werd opgevraagd in een behoorlijk dicht ruimtelijk net en in een periode vóór de dialectnivellering echt op gang kwam, m.a.w. toen de dialecten nog vrij konden evolueren. Uit die lange vragenlijst selecteerden wij 33 werkwoorden (preterita) die ons in staat stelden om de hierboven geformuleerde hypothesen te toetsen.¹¹ Ons onderzoeksmateriaal was afkomstig uit 135 plaatsen die ruimtelijk als volgt gespreid waren:

Frans-Vlaanderen	12
West-Vlaanderen	31
Zeeland	8
Oost-Vlaanderen (behalve het Waasland en de noordelijke Denderstreek)	30
Brabant (inclusief de oostelijke periferie van Oost-Vlaanderen)	54

Tabel 1: Ruimtelijke spreiding onderzochte plaatsen.

¹¹ Hierbij zijn er ook drie werkwoorden die in het A.N. een zwak preteritum hebben (nl. *pakken*, *maken* en *bakken*) en twee die in het A.N. zowel sterk als zwak kunnen zijn (nl. *varen* en *klagen*).

Bij de verwerking van de gegevens werden we evenwel met een dubbel methodologisch probleem geconfronteerd:

- (a) Om de type frequency van de diverse ablauttipes/vocaalwisselingen te kunnen bepalen bij de sterke werkwoorden, konden we niet anders dan afgaan op de verhoudingen in de standaardtaal, zoals die geïnventariseerd zijn in de ANS (1997, p. 87-94).
- (b) Ook voor de bepaling van de token frequency per werkwoord stonden ons geen dialectgegevens ter beschikking. Er bestaan uiteraard behoorlijke frequentielijsten voor het A.N. (o.a. het corpus Gesproken Nederlands) maar om allerlei redenen (b.v. ruimere of engere betekenis, aan- of afwezigheid van courante synoniemen) zijn die absoluut niet inzetbaar voor / transposeerbaar naar (de) dialecten. Er bleef me geen andere keuze over dan me te baseren op mijn (behoorlijke) dialectkennis. Op die grond heb ik dus intuïtief de 33 geselecteerde werkwoorden in drie frequentiecategorieën ingedeeld:

frequentie categorie	voorbeelden
+ frequent	<i>lopen, slapen, roepen</i>
± frequent	<i>lezen, helpen, winnen</i>
- frequent	<i>varen, blazen, nijpen, kijven</i>

Tabel 2: Voorbeelden per frequentie categorie.

3.3. DE RESULTATEN

Tabel 3 geeft de resultaten weer voor de 33 werkwoorden in de 135 onderzoeksplaatsen.¹²

(1) Percentage sterk vervoegd preteritum
(2) Type frequency (aantal werkwoorden van dat ablauttype)
(3) Vocaal preteritum vs. vocaal voltooid deelwoord (- = verschillend; + = gelijk)
(4) Token frequency

¹² Bij het tellen kenden we de volgende scores toe:

1 punt: enkel de sterke vorm

½ punt: sterke en zwakke vorm

0 punten: enkel de zwakke vorm

	(1)	(2)	(3)	(4)		(1)	(2)	(3)	(4)
pakken	0	0	-	-	lopen	89	1	-	+
varen	8	7	-	-	slapen	90	8	-	+
maken	9	0	-	-	sluiten	91	26	+	+/-
bakken	11	0	-	-	zwemmen	91	23	+	+/-
heffen	16	1	-	+/-	strijken	92	52	+	-
blazen	22	8	-	-	winnen	92	26	+	+/-
meten	28	9	-	+/-	vriezen	93	15	+	+/-
lezen	43	9	-	+/-	wrijven	95	52	+	+/-
klagen	60	7	-	-	kijven	95	52	+	-
buigen	74	26	+	+/-	bedriegen	95,5	15	+	+/-
vragen	77	7	-	+	breken	96	20	-	+
krimpen	78	26	+	-	trekken	96	23	+	+
helpen	82	7	-	+/-	zwijgen	97,5	52	+	+
nijpen	83	52	+	-	roepen	97,5	1	-	+
wegen	84	3	+	+/-	vechten	98,5	23	+	+/-
hangen	85	2	-	+/-	springen	100	26	+	+
zuipen	88	26	+	-					

Tabel 3: Resultaten uit materiaal-Willems.

Deze resultaten bevestigen heel mooi de validiteit van de eerder geformuleerde hypotheses I-II-III. Er is namelijk een sterke correlatie tussen de scores van het sterk vervoegd preteritum in kolom (1) en die in kolom (2) (= type frequency), kolom (3) (= vocaal preteritum vs. vocaal voltooid deelwoord) en kolom (4) (= token frequency). In de drie gevallen is het verschil duidelijk significant:

(1)	~ (2): p < 0,01
(1)	~ (3): p < 0,0001
(1)	~ (4): p < 0,001

Tabel 4: Resultaten van de chi-kwadraattests.

¹³ Dit percentage (9 %) vloeit voort uit het feit dat in een aantal West- en Frans-Vlaamse dialecten dit van oudsher zwak verbogen werkwoord toch een sterk preteritum kan hebben, nl. *miek*.

¹⁴ Hoewel het preteritum van *bakken* in het A.N. zwak geworden is, behield het in sommige zuidwestelijke dialecten nog een oude vorm met ablaut, nl. *biek*.

We adstrueren de validiteit van de drie hypotheses nog met enkele voorbeelden:

- (i) Ad (I) (het belang van type frequency):
Van de grootste werkwoordklasse (nl. de historische klasse I, A.N. *ij* – *ee* – *ee*) halen zelfs de werkwoorden met een lage token frequency een heel hoge score: *kijven* (95%), *strijken* (92%) en *nijpen* (83%). De werkwoorden met een score boven 90% behoren (op één uitzondering na: *roepen* met 97,5%) tot goed à heel goed bezette ablautklassen.
- (ii) Ad (II) (het belang van de token frequency):
Binnen de ablautklasse met A.N. *a(a) – ie – a(a)* zien we een bijzonder groot scoreverschil tussen *slapen* (90%, hoge gebruiksfrequentie) en *blazen* (22%, lage frequentie). Hoewel *roepen* en *lopen* een uniek ablautpatroon vertonen (ook in de dialecten), scoren ze heel hoog (resp. 97,5% en 89%) dankzij hun hoge gebruiksfrequentie.
- (iii) Ad (III) (gelijke vocaal in preteritum en voltooid deelwoord bevordert sterk preteritum):
Eén blik op de tabel volstaat om te zien dat bijna alle werkwoorden met een hoge score ook gelijk vocalisme in preteritum en voltooid deelwoord hebben. De uitzonderingen hierop (*roepen*, *breken*, *slapen* en *lopen*) danken hun hoge score vooral aan hun hoge gebruiksfrequentie.
Omgekeerd kan de relatief lage score van *meten* en *lezen* (resp. 28% en 43%) enigszins verbazen: ze behoren tot een ablautcohort die noch klein noch groot is en vooral *lezen* is bovendien behoorlijk frequent.¹⁵ De verklaring hiervoor is m.i. te zoeken in het feit dat de vocaal van het voltooid deelwoord samenvalt met die van de infinitief/het presens en niet met die van het preteritum.

4. EEN TOEMAATJE: GEOGRAFISCHE VERSCHILLEN BIJ DE OVERGANG VAN STERK NAAR ZWAK PRETERITUM

Bij onze inventarisering van de 33 preteritumvormen in de 135 onderzochte plaatsen viel ons telkens weer op dat er ook geografisch grote verschillen waren m.b.t. de overgang van sterk naar zwak preteritum. Meer bepaald werden we getroffen door de sterke opmars van zwakke preterita in het gebied

---

¹⁵ Zeker in de Vlaamse dialecten, waar *lezen* zowel 'lezen' (to read) als 'bidden' betekent.

waar het suffix *-tege/dege* de dienst uitmaakt(e) (zie kaarten 1 en 2 in deze bijdrage). In een poging om die indruk ook hard te maken zijn we het aantal ‘zwakke’ preterita (op een totaal van 33 werkwoorden) gaan tellen in drie gebieden:

- (i) het Oost-Vlaamse kerngebied met *-tege/dege* als het gebruikelijke zwakke-preteritumsuffix (dus niet het Waasland en de noordelijke Denderstreek) (= gebied A met 28 plaatsen);
- (ii) de westelijke helft van West-Vlaanderen plus Frans-Vlaanderen, waar *-tege/dege* normaal niet voorkomt (= gebied B met 21 plaatsen)
- (iii) een groot gebied ten oosten van het Oost-Vlaamse *-tege/dege*-areaal (het Waasland + het noorden van de Denderstreek en de Brabantse provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant) (= gebied C met 54 plaatsen)

De afgeronde score van zwakke preterita voor de 33 werkwoorden (dus inclusief de vanouds zwakke preterita *pakte* en *maakte*, en ook het in het AN al lang zwak geworden *bakte*) zag er als volgt uit:

gebied (A)	14
gebied (B)	5
gebied (C)	9

Tabel 5: Afgeronde score van zwakke preterita.

Toepassing van de chi-kwadraattest leert dat het verschil tussen de drie gebieden significant is (chi-square = 8,319, df. = 2, $p < 0,05$)

Een en ander wijst dus op een erg sterke en zelfs expansieve positie van het hoofdzakelijk Oost-Vlaamse suffix *-tege/dege*. Die waarneming spoort perfect met een andere constatering die we al eerder gedaan hebben, nl. dat het gebied met dit suffixtype nauwelijks of niet inkrimpt. Zeker voor het Oost-Vlaamse kerngebied geldt wat Oscar De Gruyter al ruim honderd jaar geleden over het Gents schreef:

Veel groter is echter het getal dergenen [sterke, J.T.] werkwoorden die bij ons [i.e. in het Gents, JT] zwak geworden zijn terwijl ze in 't Nederlands sterk verbogen worden. Over 't algemeen mag men zeggen, dat de meerderheid van sterke ww. ruim zo dikwels zwak voorkomen, als sterk – ten minste in het imperfect – zodat het wel lijkt alsof ze heel gauw aan 't uitsterven zijn. (De Gruyter in de editie van Taeldeman, 2007, p. 428-429)

Een ander, veel recenter getuigenis van de heel sterke positie van *-tege/dege* in het Oost-Vlaams vinden we in de MAND, deel I (2008), meer bepaald op de kaarten 62a (*ik brak*) en 63b (*hij brak*). Op de eerste kaart (van het Nederlandse taalgebied) komen maar twaalf zwakke preteritumvormen voor, waarvan echter net de helft met *-tege* in het Oost-Vlaamse kerngebied. Ter vergelijking: het zwakke AN-suffix *-te* komt maar vijf keer voor, verspreid over het hele taalgebied. De tweede kaart (63b) laat perfect dezelfde tendensen zien (alleen zijn er nu acht Oost-Vlaamse *-tege*-vormen gekarteerd). Interessant is in datzelfde deel van de MAND ook kaart 66b van *ik leefde*. Hierop komen 44 preteritumvormen voor met een ander suffix dan A.N. *-de*:

vorm	aantal	plaats
<i>-dege(n)</i>	33	(waaronder nog 7 in West-Vlaanderen)
<i>-ende</i>	7	in Zeeland
<i>-ste</i>	2	in Frans-Vlaanderen
<i>-dene</i>	2	Zuiddorpe en Lokeren

Tabel 6: Preteritumvormen in de MAND.

Al deze waarnemingen en bevindingen brengen ons bij de volgende slotsom: de overgang van sterke naar zwakke preteritumvormen vertoont grote snelheidsverschillen in de diverse dialectgebieden. Van de regio's waarop we bij dit onderzoek gefocust hebben, is er één die in deze aangelegenheid de duidelijke koploper gebleken is: het Oost-Vlaamse kerngebied (d.w.z. Oost-Vlaanderen behalve het Waasland en de noordelijke Denderstreek).

Een en ander brengt ons bij een merkwaardige paradox met betrekking tot het 'gedrag' van de Oost-Vlaamse dialecten: enerzijds vormen ze het enige gebied waar een bisyllabisch preteritumsuffix nog zijn volle levenskracht bewaard heeft (= conservatisme), anderzijds gaan ze duidelijk voorop in de vervanging van sterke door zwakke preterita (= progressisme). Die ambigue 'houding' van de Oost-Vlaamse dialecten is wel in een ruimer perspectief aantoonbaar: in Taeldeman (2000) heb ik er uitvoerig op gewezen dat het Oost-Vlaams zich op *fonologisch* gebied sterk afzet tegenover de aangrenzende dialectgebieden (West-Vlaams, Zeeuws en Brabants) door de introductie van een aantal *innovaties*. Anderzijds heb ik (ibidem) duidelijk gemaakt dat in datzelfde gebied uitgerekend op het vlak van de werkwoordmorfologie een zeker *conservatisme* waar te nemen valt. Ik noem in dat verband slechts het behoud van *ik ben* (tegenover West-Vlaams en Brabants *ik zijn*, zie kaart 1 in De Schutter, 2008b), het vasthouden aan *-n*-loze presensvormen 1ste persoon enkelvoud bij monosyllabische verba (b.v. *ik doe* vs. jonger *ik doen* in het West-Vlaams en het

Brabants, cf. De Schutter, 2008b, kaart 2) en het behoud van *hij ès* (tegenover jonger *hij is* in de aangrenzende dialectgebieden).

In het hierboven geschetste perspectief wordt de paradox <taaie overleving van *-tege/dege*> vs. <spitspositie in de overgang van sterk naar zwak preteritum> wel een buitengewoon intrigerend gegeven, in die mate zelfs dat een mens de neiging voelt opkomen om zich af te vragen of er een causaal verband kan bestaan tussen beide bevindingen en, zo ja, in welke richting? Vast staat m.i. enkel dat *-tege/dege* een wel erg saillant en transparant preteritumsuffix is, maar die opvallendheid van een niet-standaardtalig structurelement kan het ook tot een favoriet mikpunt maken bij verticale nivelleringstendenzen en daar is m.b.t. *-tege/dege* voorlopig niets van te zien, integendeel: Oost-Vlamingen transfereren *-tege/dege*-vormen gemakkelijk naar tussentaal (zie o.a. D'hanens, 2005). De factor dat dit bisyllabisch suffix een ruime 'thuisbasis' heeft, zal wel een positief effect (gehad) hebben, maar dat moet ook ooit gegolden hebben voor de andere bisyllabische preteritumsuffixen *-ede* en *-tede*, die nu nagenoeg van de dialectkaart verdwenen zijn. In alle geval, de vraag is gesteld en de jacht op antwoorden is open. Mogelijk een kluij voor de persoon aan wie ik dit verkennend artikel opdraag: Georges De Schutter.

Literatuurlijst

- Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)* onder redactie van W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M.C. van den Toorn. Groningen/Deurne, 1997².
- De Gruyter, J. O.** (1907). *Het Gentse dialect. Klank- en vormleer*. Universiteit Gent, doctorale dissertatie. Uitgegeven door Johan Taeldeman. Gent: KANTL, 2007.
- Desnerck, R.** (1972). *Oostends woordenboek*. Handzame.
- De Schutter, G.** (2008a). 'Persoonsvormen van werkwoorden in de zuidelijke Nederlandse dialecten. Inleidende beschouwingen bij een onderzoek op basis van de RND-gegevens.' *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 118: 217-259.
- De Schutter, G.** (2008b). 'Werkwoordvormen in de zuidelijke Nederlandse dialecten: stamkeuze en uitgangen. Analyse en beschrijving op basis van het RND-materiaal. Deel I, 1 e.v.' *Taal en Tongval*, 60: 121-171.
- De Schutter, G.** (2010). 'Werkwoordvormen in de zuidelijke Nederlandse dialecten: stamkeuze, werkwoorduitgangen en fonologische aanpassingen van de stam – II. 1/3 mv.' *Taal en Tongval*, 62 (in druk).
- Devos, M. & Vandekerckhove, R.** (2005). *West-Vlaams*. Tielt: Lannoo.
- D'hanens, K.** (2005). *Convergentie of divergentie? Informeel Nederlands aan weerszijden van de rijksgrens tussen westelijk Zeeuws-Vlaanderen en het noorden van het Meetjesland*. Universiteit Gent: ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.

- Goossens, J. & Verheyden, J.** (1970). 'De preteritum-vormen van de zwakke werkwoorden in het zuiden van het Nederlandse taalgebied.' In *Zijn akker is de taal* [feestbundel voor Klaas Heeroma]. Den Haag (Faculteitenreeks, 11), p. 133-147.
- Hock, H.** (1986). *Principles of historical linguistics*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Hol, A.R.** (1965). 'De *g* in hij heeft het en in ik, gij (enkelvoud), hij en gij (meervoud) doet het en dergelijke werkwoordsvormen.' *Taal en Tongval*, 17: 32-40.
- Kuryłowicz, J. & Winters, M.** (1995). 'The nature of the so-called analogical processes. *Diachronica*, 12/1: 113-145.
- Leys, O.** (1963). 'Synkope en regressie in het Vlaams en het Nederduits.' *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde*, 39: 120-150.
- Lootens, A.** (1868). *Oude kindertvertelsels in den Brugschen tongval*. Brussel.
- Mańczak, W.** (1958). 'Tendences générales des changements analogiques'. *Lingua*, 7: 298-325 & 387-420.
- Mańczak, W.** (1978). 'Les lois du développement analogique.' *Linguistics*, 205: 53-60.
- Morphological Atlas of the Dutch Dialects (MAND)**, vol II (2008). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Roos, N.** (2009). *The weak past tense in Dutch and Low German*. Proefschrift. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Ryckeboer, H.** (1973). 'Het preteritumsuffix bij zwakke werkwoorden in Frans-Vlaanderen.' In *Album Willem Pée*. Tongeren: Michiels.
- Taeldeman, J.** (1980a). 'Inflectional aspects of adjectives in the dialects of Dutch-speaking Belgium.' In Zonneveld, W., van Coetsem, F. & Robinson, O.W. (red.), *Studies in Dutch Phonology*. Den Haag: M. Nijhoff, p. 223-245.
- Taeldeman, J.** (1980b). 'Pluralisation in the Flemish and the Brabantish dialects: a diatopical survey and a sociolinguistic close-up of a morphological change. In Daalder S. & Gerritsen, M. (red.), *Linguistics in the Netherlands 1980*. Amsterdam/Oxford/New York, p. 29-46.
- Taeldeman, J.** (1982). 'De meervoudsvorming bij substantieven op syllabische sonans in de Vlaamse en de Brabantse dialecten.' *GLoT*, 3/2: 157-187.
- Taeldeman, J.** (2000). 'Diepe structurerende factoren onder het Oost-Vlaamse klankoppervlak. *Taal en Tongval*, themanummer 6: *De fonologie van de Nederlandse dialecten en fonologische theorievorming*: 96-109.
- Van Haeringen, C.B.** (1940). 'De taaie levenskracht van het sterke werkwoord.' *De Nieuwe Taalgids*, 34: 241-255.
- Van Loey, A.** (1976⁸). *Middel nederlandse spraakkunst. I. Vormleer*. Groningen.
- Van Loon, J.** (2005). *Principles of historical morphology*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Vercoullie, J.** (1883). 'Spraaikleer van het Westvlaamsch dialect.' *Onze Volkstaal* II: 3-47.
- Weijnen, A.** (1991). *Vergelijkende klankleer van de Nederlandse dialecten*. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij.
- Winkler, J.** (1874). *Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon*. 's-Gravenhage: Nijhoff.